

Thema 2: SCHEMA van een SYMFONIE

Een symfonie is een meerdelige compositie voor groot orkest en is opgebouwd volgens een bepaald schema. Bestaat uit vier beweging en/of delen:

1. Vlug, allegro (molte)

altijd in sonatevorm (= de hoofdvorm); snel tempo, opgewekt karakter, soms heroïsch, ritmisch, dynamisch, sterk bewogen; moet het publiek snel aanspreken, enige virtuositeit mag.

2. Traag, andante, adagio

niet zo streng aan voorschriften gebonden; compositie in langzame, brede, vaak droefgeestige melodie: expressie/ontroering staan voorop.

3. Menuet / scherzo

aangename dansen (mv!): eerst speelt het hele orkest (tutti) twee korte dansen, dan is er een trio (drie instrumenten) die ook een dansje opvoeren en eventueel concerteren met het orkest. De bedoeling is om te bekomen van de eerste twee delen. Een dans kan die rol vervullen.

4. Presto Vlug

Het is de laatste beweging en moet dus enig effect geven. Zeker in de laatste maten. Kan soms rigide opgebouwd zijn in de sonate-vorm, maar dan nog blijft het lichtvoetig. Het om naar een einde te werken. Men herkent vaak herhalingen door gebruik van refreinen of de zgn. "rondo"-vorm;

Dit schema is hetgeen men noemt het klassiek schema. In de praktijk wordt hier vaak van afgeweken. De ene keer worden de delen verwisseld, de andere keer zijn er maar drie of meer dan vier delen. Het is soms opletten wanneer te klappen bij een uitvoering. Sommige symfonieën zijn bekend om een of ander deel. Vaak worden de melodieën van een of andere beweging overgenomen in andere genres of omgekeerd worden melodieën uit opera's symfonisch verwerkt. Het overnemen van muzikale motiefjes of zelfs grotere gehelen wordt niet negatief aanzien. De componist doet er wel goed aan de muziek een meerwaarde toe te voegen.

De sonatevorm

Is een bepaalde manier van ordenen van muzikale gegevens volgens geldende regels. Dus erg gestructureerd, erg evenwichtig, vooral in de ontstaansperiode, te weten: het Classicisme. Hij dankt zijn naam aan de sonate, waarvan het eerste deel volgens dezelfde regels is opgezet. Komt ook terug de symfonie, het concerto en het kamermuziek.

De sonatevorm is fundamenteel voor instrumentale muziek. Hij komt nooit voor in vocale muziek.

SCHEMA:

- Expositie: is het voorstellen van twee (18e eeuw) of drie (later) muzikale thema's of melodieën
- thema 1: mannelijk, meer bevestigend, ritmisch,
- brug: overgang van thema 1 naar 2, dus van mannelijk naar vrouwelijk, een ietwat drukkere passage
- thema 2: vrouwelijk, lyrisch, meer dalend gedacht, zachter, melodischer, zangerig van karakter,
- coda: slot; cauda (It)=staart
- Doorwerking: het uitspinnen, het verwerken van het muzikale materiaal uit de expositie m.a.w. spelen met de thema's; kan op verschillende manieren: inlassen van canon, speciale bezettingen uitkiezen, uitbreiden van instrumenten en herhalen enz.; het is de bedoeling om met alle melodische, ritmische en harmonische middelen die de componist ten dienste staan, de muzikale gedachten te ontwikkelen waarmee hij de toehoorder in de expositie heeft laten kennis maken;
- Reëxpositie: na de doorwerking worden de oorspronkelijke thema's terug voorgesteld, een "reprise" dus, af te sluiten met een coda.

Muziektechnisch komt het erop neer dat in de compositie gespeeld wordt met tonen(ladders): dit is het zgn. moduleren. Om dit te begrijpen is kennis van notenleer vereist. Niettemin kan door luisteroefening modulatie gehoord worden. Hierop ingaan is voer voor muziekspecialisten.

De expositie, de reprise en de coda zijn aan zeer strenge regels onderworpen, de meeste vrijheid en fantasie kan de componist ontplooiën in de doorwerking. Dit onderdeel is nu eens kort, dan weer breed uitgewerkt en het herkennen van de thema's in deze fase is niet steeds makkelijk, vooral als de componist ver afwijkt van het oorspronkelijk materiaal en dat ook nog eens in de orkestratie verwerkt.

Merk op dat waar bij de fugavorm gewoonlijk maar één thema is, dat in de loop van het stuk verder ontwikkeld wordt, er bij de sonatevorm voor het eerst ten minste twee thema's zijn. Heel het geheim van de sonatevorm zal van nu af aan bestaan in dat "spel van tegenstellingen" - later bij Beethoven wordt het zelfs een strijd - dat met het tegenover elkaar treden van deze twee thema's tot stand komt. We noemen deze werkwijze de thematische dialectiek (een dialoog tussen de thema's).

De kunst om met een hoger genoegen naar een muziekstuk in sonatevorm te kunnen luisteren, zal dan vooral erin bestaan: deze twee thema's uit elkaar te herkennen en zoveel mogelijk het spel van "gedaanteverwisseling" van deze twee thema's te kunnen volgen.

pc piccolo
fl fluiten
hb hobo
eh engelse hoorn
kl klarinet
fg fagot

hr hoorn
tr trompet
tn trombone
tb tuba

vl viool
av altviool
vc violoncello
cb contrabas

hp harp
pk pauk

s sopraan
m mezzo-sopraan
a alt

c contratenor
t tenor
b bariton
bs bas

t1 1e tenor, enz.

majeur mineur

do	C	c
re	D	d
mi	E	e
fa	F	f
sol	G	g
la	A	a
si	B	b

o.i.v. onder invloed van